

FALSAFA BA XUKUK

**FALSAFA va HUQUQ
ФИЛОСОФИЯ и ПРАВО
PHILOSOPHY and LAW**

2023

МУНДАРИЖА:

Saifnazarov I.	Yangilangan Konstitutsiya-dunyoviy davlat rivojining huquqiy asosi	3
Хайдаров А.	Замонавий цивилизация, маданиятлар плюрализми ва миллий менталитетлар трансформацияси	9
Муминов А.Г.	Ўзбекистон барқарор ривожланиш йўлида	14
Раматов Ж.С., Нуриддинов С.	"Бир макон-бир йўл" ташаббуси – замонавий транспорт логистикаси сифатида	20
Азимов Ҳ.И.	Амир Темур даврида илм-фан равнақи ва унинг бугунги кундаги аҳамияти	25
Тангиров И.	О сущности организованной преступности в современном мире	29
Умарова Р.	Раҳбарнинг нутқ устида ишлаши ва нотиклик маҳоратини ошириш йўллари	33
То‘xtayev B.	O‘zbekistonda “Elektron parlament” tizimini rivojlantirish istiqbollari	37
Наврўзова Г. Н.	“Хуш дар дам” тамойили ва билиш масалалари	42
Турдиев У.Р.	Киберхавфсизлик муаммоси: рақамлар, рейтинглар ва янги ғоялар	45
Абдукаримова Г.	Кекса авлод вакилларининг маънавий масъулияти	53
Мирзаев Ш.Ш.	Правовой результат в механизме действия права	58
То‘xtayev Н.Р.	Zamonaviy yuksalish jarayonida ma’naviy qadriyatlarning ahamiyati	62
Баратов Р.Ў.	Транспорт йўлаклари - иқтисодий тараққиётнинг муҳим омили	66
Джаватова М.Дж.	Жамиятда раҳбар кадрларни тарбиялашнинг ахлоқий-эстетик масалалари	70
Barnoyeva G.R.	Xalqaro mehnat migratsiyasi jarayonlarida muhojir ayollarning o‘rni	75
Махмудова М. Д.	Ижтимоий иш ходимлар мотивацияси	80
Ибрагимов А.Қ.	Инсон манфаатлари ва фаровонлигини таъминлашда ижтимоий ислохотларнинг аҳамияти	84
Алқаров Э. М.	Ўзбекистон Республикасида хорижий ва маҳаллий сайёҳларнинг хавфсизлигини таъминлашнинг фалсафий масалалари	89
Ibraximova D.	Iqlim muamollarini bartaraf etishda ekoetikaning o‘rni	94
Yusupov A.Q.	Yangi O‘zbekistonda jamiyatni demokratlashtirish va yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish muammo va yechimlari	98
Aripov A.A.	Yoshlar ma’naviy xavfsizligi va bag‘rikenglik tuyg‘usiga salbiy ta’sir etuvchi ichki va tashqi tahdidlar	102
Алимухамевова Н.Я.	Немис мумтоз фалсафасида “миллат” тушунчаси	107
Қўчқоров М.	Кучли ижтимоий ҳимоя– давлат сиёсатининг муҳим йўналишдир	112
Matkarimova J.D.	Notijorat tashkilotlarning ijtimoiy foydali maqsadlari	116
Чулпонова Х.Т.	Психологическая поддержка в период адаптации молодых специалистов к трудовой деятельности	121
Ғайбуллаева Л.С.	Маҳаллаларда ёшлар сиёсий фаоллигини оширишда фалсафий тафаккурнинг роли	126
Рахимова М., Тилавбаева Г.Б.	Ижтимоий фаолиятда зиддиятлар диалектикаси	131
Oripov E.Sh.	Jamiyatda an’anaviy va zamonaviy qadriyatlar dialektikasini ta’minlashning ijtimoiy-falsafiy asoslari	136

“ҲУШ ДАР ДАМ” ТАМОЙИЛИ ВА БИЛИШ МАСАЛАЛАРИ**Г. Н. Наврӯзова -***БухМТИ профессори, ф.ф.д.*

Жамият тараққиётида билимли инсонлар жуда қадрланади. Жамиятда қанча илму заковатли, фаҳму фаросатли инсонлар кўп бўлса, шунча аҳиллик, ҳамжихатлик, тинчлик ва хотиржамлик ҳукмрон бўлади. Бу эса жамиятда инсонларни фаровон яшашига имкон беради.

Инсонни мукамал ўрганишда тасаввуф таълимотининг ўрни катта. Баҳоуддин Нақшбанд асослаган Нақшбандия тасаввуфий таълимотининг ўн бир рашҳа-ўғитларининг инсоннинг ҳар томонлама камолотига ижобий тасири жуда кучлидир.

“Ҳуш дар дам” тамойилида ҳар бир дами онгли, ҳушёр ўтказиш талаб этилади. Бу тамойил инсонни билиш жараёнига икки томонлама – ақлий ва интуитив таъсир этади. “Ҳуш дар дам” – ҳар дамдан огоҳ бўлиш тамойили манбаларда рашҳа – ҳаётбахш сув томчиси, ёки қудсий – пок, илоҳий калом, сўз деб таърифланган. “Ҳуш дар дам” тамойилини Бухорои Шариф Етти Пирининг табаррук устози Юсуф Ҳамадоний Хожагон таълимотининг асосчиси Хожаи Жаҳон номи билан машҳур Хожа Абдулҳолиқ Ғиждувонийга таълим берган. Абдулҳолиқ Ғиждувоний устозларининг бу ўғитини ўзи асослаган Хожагон таълимотининг тамойили сифатида киритган. Бу ўғитни Баҳоуддин Нақшбанд ўзи асослаган Нақшбандия таълимотига 11 тамойилининг биринчиси ва асосийси сифатида киритган [4-10,13].

Бу тамойилнинг мазмун-моҳияти “Рашҳот” асарида ёритилган. ““Ҳуш дар дам” ул турурким, ҳар нафасеки, ичкаридин келур, керакдурким, ҳузур ва огоҳлик юзидин бўлса ва ғафлат онга йўл топмаса”[12,32]. Маълум бўладики, “Ҳуш дар дам” рашҳаси инсонни ғафлат ҳолатидан чиқишига ёрдам берар экан. Ғафлат инсондаги энг катта иллат бўлиб, у аммо нафсининг бир сифтидир[3,19-41]. Ғафлат луғатда “ғофиллик”, “хабари бўлмаслик”, “уйку ҳолатида бўлиш”, “эътиборсизлик” каби маъноларни билдиради. Ғафлат ҳолатидаги инсон ўз ҳаётининг мазмун-моҳияти, мақсади, бу дунёга келишининг сабаби, асл вазифасини унутиб нафсига берилиб, яшайди. Ҳолбуки ҳақиқий нисон огоҳ, ҳушёр бўлиши керак ва ҳар бир олиб-чиқарган нафасини беҳудага исроф қилмаслиги лозим. Шунинг учун Нақшбандияда нафасни муҳофаза қилиш энг асосий масаладир.

Нақшбандия таълимотининг Ҳиротдаги жамоасининг пиру муршиди Ҳазрати Мавлоно Саъдуддин Қошғарий қ.с. айтганларким: “Ҳуш дар дам”, яъни бир нафасдин интиқол этмак яна бир нафасга, керакки, ғофиллик юзидин бўлмай, ҳузур важҳидин бўлсун ва ҳар нафаским урор Ҳақ субҳанаҳудин холи ва ғофил бўлмасун”[12,32]. Бу фикрдан ҳам маълум бўладики, асосий эътибор нафасни огоҳлик ва ҳушёрлик билан олинишига қаратилмокда.

Ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанд “Ҳуш дар дам” тамойилини шундай изоҳлайди: “Бинойи корни бу йўлда нафасга қўймоқ керак, ондоқким, замони ҳолнинг муҳимроқ вазифасини машғул бўлмоқни тазаккури мозийдин ва мустақбилда фикр этмоқдин фориг ойлантурсин ва нафасни қўймасунким зое ўтгай. Ва нафасининг хуружи ва духулида ва мобайн ун-нафасайинни ҳифс этмоқда саъй қилсунким, ғафлат бирла кириб чиқмасун”[12,32]. Бу сўзлардан маълум бўладики, Баҳоуддин Нақшбанд “Ҳуш дар дам” моҳиятини айни шу дами қандай ўтказишга боғлиқлигини таъкидлайди. Бу ҳақда унинг қуйидаги назмий фикри манбада келтирилган:

Эй монда зи баҳри илм бар соҳили айн,
Дар баҳр фароғат асту бар соҳил шайн.
Бардор сафи назар зи мавжи кавнайн,
Огоҳ зи баҳр бош байн ан- нафасайн[12,32].

Мазмуни:

Эй илм олиш мақсадида соҳилда кўзи очик турган киши,
Денгизда фароғатдиру соҳилда ёмонлик.

Икки дунё мавжларидан қарашларингни олгину,
Нафасларинг орасидаги вақтда ҳам денгиздан огоҳ бўлгин.

Баҳоуддин Нақшбанд “Ҳуш дар дам” тамойилини илм олиш жараёни билан қиёс этмоқда. Илм олишда инсон бутун диққат-эътиборини билим олишга қаратиши, асл мақсаддан узоқлашмаслик кераклигини уқтирилмоқда. Фикрнинг асл мақсаддан чалғиши, диққатнинг кераксиз нарсаларга қаратилиши қораланиб, ҳар бир нафас, ҳаттоки нафаслар орасидаги вақтни ҳам огоҳлик ва ҳушёрлик билан ўтказиш лозимлигини таъкидланмоқда.

Буюк шоир ва давлат арбоби Алишер Навоий машҳур “Ҳамса” асарининг иккинчи достони “Фарҳод ва Ширин”да бу маънида шундай ёзган:

Эрурсен шоҳ – агар огоҳсен сен,
Агар огоҳсен сен – шоҳсен сен[2,718].

Шоирнинг бу ғояси ҳушёрлик илм олиш, камол топиш учун ҳаётий тамойил ҳисобланишини англатади. Алишер Навоий огоҳлик деганда хабардорлик, илмли бўлиш каби кенг маънони тушинади. У инсон охиратни ўйлаб савобли ишларни қилиши, нафсини тийиши, халқ аҳволидан огоҳ бўлиш лозимлигига эътиборни қаратади. Алишер Навоий илму ҳикматдан хабардор инсонни шоҳлик даражасида камол топа олишни айтади. Унинг фикрича, инсон ҳар қандай янгилик, хабар ҳаққонийлиги, тўғрилигини англаши лозим. Агар киши ахборотни тез ва тўғри англаса жамиятни ҳалокатдан ва фалокатдан асрай олади.

Ҳар бир дамда ҳушёр, огоҳ инсон ғафлат ҳолатидан чиқиб, мушоҳада майдонига киради. Ҳушёр инсон бутун онгу шуури, ақлу идроки, хотира ва ҳаёл қувватларини жамлаб зоҳирга назар қилади. Бунинг бу онгли нафаси ҳодисалар моҳиятини фаҳмлашга, зоҳирга қараб ботинни, шаклга қараб мазмунни англашга ёрдам беради. Бу тамоил натижасида инсонда фаросат илм ҳосил бўлади.

Иккинчидан, “Ҳуш дар дам” амалиёти натижасида инсон онгли нафас олишида ҳаво заррачаларидаги кислород билан бирга атрофдаги тебраниш қувватлари унинг вужудига киради. Инсон ўз вужудига кирган бу қувватларни моҳиятини англайди, фаҳмлайди. Масалан, Баҳоуддин Нақшбанд дунёга келишларини биринчи устози Муҳаммад Бобои Самосий ифторларидан билиб, туғулишлари ва буюк инсон бўлишларини башорат қилганлар [1,31-35]. Бу шундан далолат берадики, нафас орқали кирган қувватлар инсонни билиш жараёнига таъсир этади. Демак, инсон бурни фақат ҳид билиш воситаси бўлмасдан, олам тебранишларини вужудга киришига ва уни билишга ҳам ёрдам берар экан.

Инсон бурни ҳид билиш каби ҳиссий билишга хизмат қиладиган танамизнинг бир аъзоси бўлибгина қолмасдан нафас олиш воситаларидан бири сифатида инсонни бутун олам билан боғлайди. Бутун олам тебранишлари нафас олиш жароёнида инсон вужудига киради ва ўзига хос ҳиссиётларни туғдиради [11]. Тебранишларнинг ижобий қувватлари инсон ботинига шодлик, завқ, шавқни уйғотса, салбий қувватлар эса маҳзунлик, хафаликни ҳосил қилади. Ўз ботинини ўқий оладиган, фаҳмлайдиган, англайдиган инсонда фаросат илми ҳосил бўлади. Бундай инсон маърифатли, илми жуда юксак бўлади ва жамиятда қадр топади.

Хулоса қилиб қуйидагиларни такидлаш мумкин:

1. “Ҳуш дар дам” тамойили ақлий билиш жараёнининг ташкил этишга ёрдам беради. Ҳар бир олинган нафаснинг онгли, ҳушёрлик билан олиниши инсонни диққатни жамлаш ва асосий мақсадга йўналтиришга таъсир этади.

2. Бу тамойил инсон бурнини фақат ҳид билиш аъзоси бўлибгина қолмасдан нафас олиш воситаси сифатида бутун олам тебранишларини вужудга киришга ёрдам беришидан далолат беради. Тебранишлар натижасида ботинда маълум ҳиссиётлар уйғонади.

3. Ботинни англай олиш, фаҳмлаш натижасида фаросат илми ҳосил бўлади. Фаросатли инсон жамиятда қадрланади.

Умумий хулоса қилиб айтганимизда, “Ҳуш дар дам” тамойили ақлий ва интуитив билиш жараёнининг самарали ташкил этишга ёрдам берадиган амалиётдир.

АДАБИЁТЛАР:

1. Абул Муҳсин Муҳаммад Абул Муҳсин Муҳаммад Боқир ибн Муҳаммад Али. Мақомоти Хожа Баҳоуддин Нақшбанд / Форсийдан таржимон, сўз боши, изоҳ ва луғат муаллифи Маҳмуд Ҳасаний. – Тошкент: Ўзбекистон, 2019. – 335 б.
2. Алишер Навоий. Фарҳод ва Ширин/ Хамса. Тўла Асарлар Тўплами. Ўн жилдлик. Олтинчи жилд. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2011. – 805 б.
3. Муҳаммад Зоҳид Қутқу. Нафс нимадир?. Таржимон: Зебунисо Ҳусайн қизи. Т.: “Sharq” 2021. 335 б.
4. Наврўзова Г. Нақшбандия тасаввуфий таълимоти ва баркамол инсон тарбияси. – Тошкент: Фан, 2005. – 233 б.
5. Наврўзова Г. Н Нақшбандия – камолот йўли. – Тошкент: Фан, 2007. – 189 б.
6. Наврўзова Г.Н. Хожа Баҳоуддин Нақшбанд ҳаёти ва маънавий мероси. – Т.: Фан, 2021. – 244 б.
7. Наврўзова Г., Зоиров Э. Бухорои шарифнинг етти пири. – Тошкент: Muharrir nashriyoti, 2018. – 72 б.
8. Navruzova G.N. Bahauddin Naqshband – the seventh pir of Bukharai Sharif (Noble Bukhara). Islom tafakkuri (Maxsus son), 2020. – B. 5-8.
9. Наврўзова Г.Н. “Dam – bu damdir” // Тафаккур. 2019. 3-сон. 119-121-бет.
10. Наврўзова Г.Н. Маҳдуми Аъзам Нақшбандия асоси бўлган тўрт калима хусусида// ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATOINAL SCIENCES. 2021. №3 188-199- бет.
11. Проф. Инайят-хан. Суффикское послание о свободе духа. Москва: 1914. 47 С.
12. Фахруддин Али Сафий. Рашахоту айнил-хаёт («Обихаёт томчилари»): тарихий-маърифий асар / Табдил қилувчилар, нашрга тайёрловчилар: М.Ҳасаний, Б.Умрзоқ. Масъул муҳаррир: Б.Умрзоқ (ЎзР ФА Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти). – Т.: Абу Али Ибн Сино номидаги тиббиёт нашриёти, 2004. – 536 б.
13. Хожа Абдулҳолиқ Гиждувоний. Сўз боши, таржима луғат ва изоҳлар муаллифи Маҳмуд Ҳасаний. – Тошкент.: Ўзбекистон, 2003. – 128 б.

РЕЗЮМЕ:

Мақолада Нақшбандия тасаввуфий таълимотининг асосий тамойили бўлган “Хуш дар дам”нинг гносеологик томонлари фалсафий таҳлил этилган. Унда бу тамойилнинг ақлий ва интуитив билишга таъсири манбалар асосида ёритилган.

Калит сўзлар: хуш, дам, хушёрлик, огоҳлик, англаш, фаҳмлаш, тебраниш, ижобий ва салбий қувватлар, фаросат илми, ботин илми.

РЕЗЮМЕ:

В статье представлен философский анализ гносеологических аспектов "Хуш дар дам", центрального догмата Нақшбандийской пути. В нем на основе источников освещается влияние этого принципа на ментальное и интуитивное знание.

Ключевые слова: осознание, покой, бдительность, осознанность, осведомленность, понимание, вибрация, положительные и отрицательные силы, знание фаросат, знание ботина.

RESUME:

The article presents a philosophical analysis of the epistemological aspects of "Khush dar dam", the central dogma of Naqshbandi way. It highlights the influence of this principle on mental and intuitive knowledge based on sources.

Keywords: awareness, peace, alertness, awareness, awareness, understanding, vibration, positive and negative forces, knowledge of pharosat, knowledge of botin.